

*Antall István és Pécsi Györgyi beszélgetése Tóth László könyvéről a Kossuth Rádió Gondolat–Jel című műsorában 2015. március 29-én**

VÁMBÉRY POLGÁRI TÁRSULÁS, DUNASZERDAHELY, 2014, 248 OLD.

Bemondó: Aki nem látszik ki a papírjai közül, annak jobb, ha elkezdjük keresni a műveit. Tóth László, most éppen ismét Dunaszerdahelyen élő költő, szerkesztő, könyvkiadó, az őt ismerő barátokat is meg tudja lepni. A dunaszerdahelyi Vámbéry Polgári Társaság által, a Lilium Aurum Kiadó gondozásában megjelentetett könyve szerkesztői remeklés. A benne foglaltak pedig nemcsak neki tartanak tükröt, hanem nekünk is. Lengyel, cseh, szlovák, erdélyi, vajdasági, kárpátaljai fordulatok. Antall István beszélget Pécsi Györgyi irodalomtörténésszel.

P. Gy.: Minden íróval, aki egy picit is közszereplővé válik, az élete során interjúkat készítenek, akik ezeket általában – egymás után rakva őket – kötetben is összegyűjtik. Ami egy idő után ismétlésekhez vezet, unalmassá válik. Tóth László viszont a vele készült interjúk közül mintegy félszázat egyetlen nagy beszélgetéssé szerkesztett, és így szinte egy szabályos, összefüggő pályaképet kapunk róla, a születésétől a mai napig. Ha pedig elolvassuk kötetét, a XX. század kisebbségi skizofréniáját is pontosan megérthetjük belőle. Tóth ugyanis egy egészen különös sorsot élt meg: Budapesten született, és ötéves koráig itt élt, amikor meghalt az édesapja, édesanyja pedig visszaköltözött Izsára, ebbe a Rév-Komárom melletti faluba, a szüleihez, hiszen – egyedül maradva a gyermekével – Budapesten nem tudott megélhetést biztosítani maguknak. Így került Tóth is Izsára – csehszlovák állampolgárnak. Itt végezte az iskoláit, Rév-Komáromba járt gimnáziumba, majd felkerült Pozsonyba. Akkoriban Komárom szinte teljes egészében színmagyar volt, amit Pozsonyban egy számára nagyon nagy nyelvi nehézségeket jelentő szlovák nyelvű főiskola, illetve környezet váltott fel. Pozsony azonban egyúttal egy mozgalmas irodalmi közeget is jelentett a számára, és jelentette az 1968-as csehszlovákiai eseményeket, továbbá a szovjet inváziót, mellyel, a cseh és a szlovák értelmiség „lefejezését” követően, az 1970-es évek második felében, egy nagyon kemény magyarelles intézkedéssorozat is kezdetét vette az országban. Így, évtized múlva, Tóth helyzete is ellehetetlenült, és

* A beszélgetés szerkesztett szövege. Az interjú a 2015. április 8-án, hatvankét éves korában, súlyos betegség következtében elhunyt, közismert rádiós újságíró egyik utolsó munkája volt. Szerkesztő-riporterünk élete szinte utolsó napjaiig dolgozott, erősen bízva felépülésében; s amikor állapota már nem engedte kimozdulni az otthonából, riportalányaival, rádiós munkatársaival ott készítette el a reggeli órákban soros műsorait, mert az éjszakai pihenő után ekkor még úrrá tudott lenni fájdalmain, s képes volt a munkára összpontosítani. Tóth László *A szövegember* című kötetéről Pécsi Györgyi irodalomtörténésszel, -kritikussal folytatott beszélgetése közreadásával rá is emlékezünk. – *A szerkesztőség*

úgy döntött: visszatelepül szülővárosába. Budapesten érte a rendszerváltás is, ahol még további másfél évtizedet élt. Mivel azonban képtelen volt teljesen elszakadni a szlovákiai magyar sorstól, háttérétől – Szlovákiában maradtak a gyermekei, odakötötte múltja, korábbi élete jelentős része –, egy újabb házassággal visszaköltözött Szlovákiába, ahol magyar állampolgárként – Dunaszerdahelyen – jelenleg is él.

A. I.: Térjünk vissza az egyik legfontosabb motívumhoz, 1968-hoz, ami számunkra, magyarországiak számára is meghatározó volt az augusztus 20-án földü-börgő testvéri tankokkal, és az ezzel együtt járó sokkal. S bár, mint említetted, Tóth az 1968-as eseményeket fiatalon éli meg, az értelmiségre nehezedő általános politikai és szellemi nyomás mellett a csehszlovákiai magyarságot sújtó intézkedések az ő életének, pályájának alakulását is meggyértekben befolyásolják.

P. Gy.: A képet kissé árnyalnunk kell, hiszen, mint említettem, közvetlenül 1968 után elsősorban a cseh és a szlovák értelmiséget „fejezték le”, a csehszlovákiai magyarságra nehezedő nyomás csupán az 1970-es évek második felében, az évtized végére teljesedett ki. Egészen addig még viszonylag szabadon fejlődhetett kultúrájuk, irodalmuk, szellemi-művészeti és társadalmi életük. Ez egy furcsa paradoxon, s az is, hogy nem elsősorban a magyarországi, hanem a többi kisebbségi magyar irodalommal, a jugoszláviai Symposion-nemzedékkel, a párizsi Magyar Műhellyel voltak erős és kiterjedt kapcsolataik, az erdélyi költőket figyelték, Szilágyi Domokos és Lászlóffy Aladárék nemzedékét. Hamis kép él tehát a magyarországi irodalmároknak, illetve a közvéleményben arra vonatkozóan, hogy a határon túli magyar irodalmak számára mindig Budapest jelentette a centrumot, és kizárólag Budapestre figyeltek és a budapesti lépéseket próbálták követni. Voltak ugyanis időszakok, amikor ez nem teljesen volt így. Magyarországon például az 1956 utáni rendkívül kemény megtorlás következtében még az 1960-as években is eléggé fojtott volt a légkör, ami az irodalmi élet lefojtottságában is éreztette hatását. Ezzel szemben a kisebbségi magyar irodalmak nem egy esetben sokkal inspiratívabbak, kezdeményezőbbek voltak, sokkal nagyobb szabadságban tudtak működni, élénkebb volt a kapcsolatuk a nyugat-európai és közép-európai szellemi műhelyekkel, alkotókkal, így nem véletlen, ha a közép-európai avantgárd fejleményei a jugoszláviai vagy a szlovákiai magyar irodalom alakulásában is fontos szerepet játszottak, s az 1960-as évek végéig Románia is rendkívül nyitott volt ebben a tekintetben. Magyarországon viszont, tudjuk, csak valamivel később kaphattak zöld jelzést ezek az avantgárd, illetve alternatív mozgalmak. Emellett persze Tóth Lászlóék nemzedéke, a határon túliakon kívül, magyarországi pályatársaikkal is élénk kapcsolatot tartott, vagyis a magyar irodalom egysége már akkor ténykérdés volt a számukra, amikor a magyarországi hivatalos irodalompolitika a legszívesebben tudomást sem vett volna róluk.

A. I.: Tóth László példáját, ha úgy tetszik, sok tekintetben értelmiségi mintaként is vehetjük. S hogy mindeközben milyen remek szerkesztő, ez a könyve is bizonyítja. Az ember eltátja a száját, hogy tud valaki így egyberakni félszáz, különböző szálakon és különböző irányokba futó interjút. Mindemellett olyan szolgálatos ember, amint az e könyvből is kiderül, aki az írói, irodalomtörténeti munka mellett

a kisebbségi lét társadalomtudományi vonatkozásaitól, ilyen szempontok szerinti vizsgálatától sem tekint el.

P. Gy.: Tóth László közel negyven önálló könyvet jelentetett meg, s hirtelen össze sem tudom számolni, ennél is több kötetet szerkesztett. Ezek szinte kizárólag a szlovákiai magyarság sorsával, művelődésével foglalkoznak. Azt mondtam korábban valahol, hogy Tóth László a szlovákiai magyarság bolygó zsidója. A „bolygó zsidó” itt arra vonatkozik, hogy folyamatosan Pozsony és Budapest között ingázva élte le életét, és a szlovákiai magyarságnak szinte a mindenese lett: író, műfordító, szerkesztő, szociográfus, művelődés- és színháztörténész, kisebbségkutató, könyvtáros, könyvkiadó – minden, ami a kisebbségi sors feltérképezéséhez, történetének feldolgozásához hozzákapcsolható. Intézményi háttér nélkül sokáig egymaga végzett el olyan munkákat, amelyekhez akár több intézményre is szükség lett volna. De mivel azok nem voltak, Tóth nekiállt, és sok mindent elvégzett egymaga. A szintézisre való törekvés, a dolgok egységben való látása egyébként is nagyon jellemző Tóth gondolkodására. Tavaly jelent meg például a *Hontalanok* című gyűjteménye. Dokumentumok és szépirodalom – ez pontosan jelzi személyiségének lényegét. Hogy egyszerre, együtt kell látni irodalmat, kultúrát, történelmet, művelődéstörténetet. Mert csak így érthetjük meg az adott kort, csak így láthatunk rá valamely időszakra, hiszen az egyes szaktudományok általában csak a részeket mutatják meg. Ebben a hétszáz oldalas dokumentumgyűjteményében ugyanis a csehszlovákiai magyarság jogfosztottságának, üldöztetésének 1945-től 1949-ig tartó időszakát veszi alapul. Ismert alkotók szépirodalmi művei, novellái, versei, emlékezései s emlékiratai mellett autoidakta írók, költők reflexiói, az ún. „oral history”-ből, az elmesélt történelemből átemelt emlékezések, levelek, s egyéb – a kötet második részében – hivatalos dokumentumok, beadványok, kérelmek, tiltakozó jegyzékek, manifesztumok olvashatók: a hontalanság éveinek kálváriás története. Ebből a kiterjedt kutatómunkára épülő, sokféle elemből áll azután össze az adott kort tükröző kép, mely egyúttal azt is megmutatja, mit tettek a hivatalos intézmények, s mit azok, akik önkéntesen vállalták ezekben a tragikus években a magyarság képviselőit, illetve hogyan éltek és hogyan éltek meg az eseményeket a szóban forgó időben és helyen az emberek.

A. I.: Az a fajta ellenállás, ami a fennálló rendszerrel szemben gyakorlatilag az 1980-as évekre értelmiségi körökben nálunk, illetve Közép-Európában kialakult, fokozatosan az egész térség politikai berendezkedését megváltoztató nagypolitikai fordulatot eredményezett. És ebben az új helyzetben sokan visszamenőleg igyekeztek s igyekeznek a mai napig a saját maguk mítoszát megteremteni. Ám ha valami távol esik Tóth Lászlótól, az, hogy ő is a maga mítosza megteremtésének rendelje alá önvallomását, *A szövegembert*. Sőt, folyamatosan figyelmeztet arra, hogy mindannyian részei voltunk az elmúlt rendszernek, s ő maga is része volt, legfeljebb a rendszer próbálta magából állandóan kilökni...

P. Gy.: A mai nyugalmasabb meg szólásszabadságos világunkban nagyon nehéz megérteni vagy elfogadni, földolgozni azt, hogy olykor egészen banális dolgok, banális megjegyzések, kapcsolatok miatt nevezték az embert ellenzékinek, kikiáltva

őt a rendszer ellenségének. Így például Tóth sem tartozott soha a rendszer politikai ellenzékéhez, nem is törekedett ilyesmire, sőt egyáltalán nem akart politikai szerepekben feltűnni. Egyszerűen csak íróként akart létezni, akként meghatározni a saját identitását, fölmérni a helyét a világban. Erős önismeretre törekedett csupán – persze, tette mindezt az irodalom felől, ezért kereste szüntelen a kapcsolatot író társaival, ami viszont a hatalom szemében gyanússá tette őt, és sorozatosan meg kellett tapasztalnia, hogy – különösen az 1970-es évek végétől – bármerre fordult, mindenütt erős sorompókkal találkozott, míg Csehszlovákiában végül Irodalmi Szemle-beli állása s a megélhetése is veszélybe került...

Bemondó: Pécsi Györgyi irodalomtörténész és Antall István beszélgetett A szövegemberről. Tóth László beszélgetőkönyve megszólalt.

